

Robert Markley (ed.): *Virtual Realities and Their Discontents*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996, 162 sider, ca. 100,- kr.

Mary Anne Moser & Douglas MacLeod (eds.): *Immersed in Technology. Art and Virtual Environments*, Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1996, 339 sider, ca. 240,- kr.

Charles Ess (ed.): *Philosophical Perspectives on Computer Mediated Communication*, Albany: State University of New York Press, 1996, 319 sider, ca. 120,- kr.

Brian D. Loader (ed.): *The Governance of Cyberspace. Politics, Technology and Global Restructuring*, London: Routledge, 1997, 256 sider, ca. 150,- kr.

En stadig stigende mængde af engelsksproget litteratur beskæftiger sig med kortlægningen og analysen af det kulturelle felt, der mere og mere accepteret går under betegnelsen 'cyberspace'. Efter den første måske lidt famlende bølge med *Cyberspace – First Steps* (redigeret af Michael Benedikt) i front er den 'anden bølge' nu tilsyneladende ankommet. Forfatterne – hvoraf de bedste er kvinder, skal det fremhæves – er stort set alle tilknyttet et universitet i den engelsksprogede verden, og de er stort set alle sammen, lettere eller meget, kritisk indstillede over for den virtuelle verden. Det gælder simpelt hen om – efter den megen virak – at få cyberspace lidt ned på jorden. Jeg har udvalgt fire af de nye bøger til en samlet anmeldelse.

Virtual Realities and Their Discontents, redigeret af Robert Markley, er en samling af seks artikler, der – for de flestes vedkommende – forsøger at indkredse grænsen eller overgangen mellem den virkelige og den virtuelle verden. Formålet er tilsyneladende at fastholde analysen af den kunstige verden i den virkelige ved at kritisere en lang række 'første bølge' teoretikere, de mest kendte blandt andre Michael Benedikt, Michael Heim, George Landow og Michel Serres. Robert Markleys eget bidrag til bogen, som sikkert har været udgangspunktet for projektet, er en ret kringlet kritik af den 'monadiske' (jf. G.W. Leibniz: *Monadology*, London 1991) beskrivelse af cyberspace, sådan som den kommer til udtryk i såkaldt »grænse-logik« (jf. G. Spencer Brown: *The Laws of Form*, London 1969). Grænse-logikken er blevet genoptaget af cyberspace-teoretikerne Meridith og William Bricken (ingen tilgængelige refe-

rencer er angivet), som hævder, at den kan bruges som fundament for den enklest mulige logiske – og dermed mest effektive for computeren – beskrivelse af virtual reality/3D-cyberspace. Det hele er bygget op omkring to aksiomer: »calling« og »crossing«. »Calling« er det samme som at sætte et mærke f.eks. en boks i cyberspace, man kan nu være inde i boksen eller uden for boksen. »Crossing« er et udtryk for, at man nu kan »gå« ud og ind af boksen. Beskrivelsen inddrager altså et subjekt, som medtænkes i en parallel beskrivelse af alle 'mærkerne' på en gang. Efter en kort gennemgang af hovedtrækkene ved argumentationen påpeger Markley svaghederne ved at bygge et cyberspace på en logik, der skelner så skarpt mellem indre og ydre i forhold til et subjekt. Med en sådan idealistisk og solipsistisk, det vil sige »monadisk«, beskrivelse af den virtuelle verden, bliver man blind for, at man i cyberspace, ret håndfast kunne man tilføje, er fremmedgjort både fra sit selv og fra sin livsverden. Med denne konklusion kan Markley opfordre til aktiv modstand mod VR-teknikkernes fremmedgørende konsekvenser. Argumentationen er snørklet, men grænse-logikken er interessant at stifte bekendtskab med, ikke mindst med tanke på beskrivelse af navigationsformer i 3D-cyberspace.

Inspirerende er også David Porushs artikel »Hacking the Brainstem: Postmodern Metaphysics and Stephenson's *Snow Crash*«. Heri undersøger Porush metafysikken bag Neal Stephensons yderst indflydelsesrige *science fiction*-roman og konkluderer, at litteratur som denne kan lede humanistisk forskning til i analyserne at inddrage metafysiske og religiøse aspekter, som traditionelt har været bandlyst. Porush eget forsøg med at analysere den jødiske hellige tekst, *Talmud*, ud fra en såkaldt »cyborgsk metafysik« er en illustrerende og illuminerende tekstanalyse, der peger på de erkendelsesmæssige gevinster ved at inddrage, hvad der ligner, kognitionsantropologi i fortolkninger af denne type.

Den uden tvivl bedste artikel i samlingen er dog N. Katrine Hayles »Boundary Disputes: Homeostasis, Reflexivity, and the Foundations of Cybernetics«, der ligesom Markleys artikel er fokuseret på diskussionen om en grænse, her mellem individ og omverden. Trods den noget tunge titel er Hayles artikel en underholdende og original påvisning af, hvordan kybernetikkens beskrivelse af forholdet mellem individ og omverden har udviklet sig frem til og med virtual reality-teknologiens gennembrud. Subjektet blev først, påpeger Hayles, opfattet som autonomt eller homeostatisk (Shannon, Forster), så blev det beskrevet

vet som selvorganiserende eller reflektivt (Matu-rana, Varela, Luhmann), for nu mere og mere at blive set som emergent eller virtuelt (Luhmann, Laurel). Fokus skifter derfor nu fra relationen mellem systemer til bevægelsen gennem det betydningsfelt, hvor forholdet (re)produceres. Vi er altså nu, ifølge Hayles, på vej mod at få udviklet egentlige teorier om 'det virtuelle'. Hayles historiske gennemgang af denne udvikling er illustrativ og forankrer forbilledligt pointerne i den materielle og kulturelle udvikling, hvilket er godt for forståelsen af cyberspace og virtual reality, der jo ofte kan være beskrevet ret løsrevet fra den slags.

Hayles argumentation uddybes og illustreres yderligere i artiklen »Embodied Virtuality: Or How to Put Bodies Back into the Picture« fra den mere end flot opsatte artikelsamling *Immersed in Technology. Art and Virtual Environment*, redigeret af Mary Anne Moser og Douglas Macleod. Samlingen stammer fra det canadiske 'Banff Centre for the Arts', hvor man fra 1992 til 1994 ledte et forsknings- og kunstprojekt kaldet 'The Art and Virtual Environments Project'. Projektet kulminerede i et symposium på centret, hvor ni forsøg med virtual reality blev præsenteret i forbindelse med en stor konference om cyberspace. Med i projektet var billedkunstnere, teoretikere, dansere, arkitekter m.m., og et af hovedformålene var at få forskere og kunstnere til at tale sammen.

VR-projekterne er der ikke noget galt med. De er visionære og vil være fin inspiration i teoretisk og praktisk udviklingsarbejde. Specielt Brenda Laurels og Rachel Stricklands projekt 'Placeholder' – hvor man som et indiansk 'åndedyr' (man kan vælge mellem at være edderkop, slange, fisk eller krage) kan bevæge sig gennem et mytisk landskab – er interessant, ikke mindst i lyset af udviklingen inden for avatarbaserede 3D-miljøer til Internet og kommende programtyper til tv-skærmen. Ligeledes spændende er arkitekten og kunstneren Marcus Novaks »Dancing with the Virtual Dervish«, der blandt andet præsenterer en virtuel verden i fire rumlige dimensioner.

Teoretisk er der dog ikke så meget at hente i samlingen. Udover Hayles sobre forslag til en semiotisk analyse af virtual reality i almindelighed og virtuelle kroppe i særdeleshed, så bærer samlingen præg af politisk korrekthed af kedeligste amerikanske skuffe. Det betyder en ligefrem negativ vægtning af – hvad der kaldes – »mandlige værdier«, angiveligt noget med dominans, krig, styring og mangel på social kompetence. Værst i Avital Ronells artikel »A Disappearance of Community«, hvor alting vist sejler: »Why have we

stormed« – spørger forfatteren i en analyse af krop, køn, VR og Golfkrigen – »the figure of a woman's body [ørkenen], why have we entered this mysterious legacy? Given the constraint of space, I can only point to where we might go in order to explore the imaginary contours of a feminine body that our forces stormed (of course you know that before they went up, fighter pilots were fed attack doses of pornography. This, together with drugs, would help them to drop on the feminized body of Iraq while at the same time we were protecting Kuwait from rape)« (s.124).

At støde på den slags er forbløffende. Men der er faktisk andre lige så gode eksempler i bogen, f.eks. Rob Mithorps mildt sagt fordomsfulde betragtninger over mænds mangler i »Fascination, Masculinity, and Cyberspace« eller cyberfeministen A. Roseanne Stones (i det mindste underholdende) angreb på drenges computerspilkultur og samtidige forsvar for (egne?) flere personligheder. Det hele bliver ikke bedre af, at man i den gode sags tjeneste bl.a. har medtaget et dødssygt VR-indianer-projekt og en trist artikel om de frigørende muligheder for indianerne (som nu kaldes 'aboriginals') og 'afrikansk-amerikanere' i såkaldt 'virtuel hud'. Det hele er vel gjort i den bedste mening, men det bliver det nu ikke bedre af.

Som modvægt mod den slags uvæsen kan man læse sig igennem de langt mere seriøse og gennemarbejdede bidrag til *Philosophical Perspective on Computer-Mediated Communication*, redigeret af Charles Ess fra Filosofi- og Religion-instituttet på Drury College i Missouri. Ligesom de andre artikelsamlinger er også denne kritisk over for cyberspace. Specielt har man blik for, om cyberspace er frigørende, sådan som mange har hævdet, og for om religiøse samfund kan klare sig i det nye medie. Vel ikke overraskende er svaret på det sidste et »ja« og svaret på det første et »måske«. Artiklerne er gennemgående af en høj standard, men bærer desværre præg af, at være undfanget for World Wide Web blev almindeligt udbredt. Derfor tales der mest om e-mail og listsere, hvilket gør, at det hele kan virke lidt forældet. Artiklerne er samlet på initiativ af Charles Ess, der har haft fire anonyme medredaktører. Det er tydeligvis en god idé, for man mærker hurtigt, at der er arbejdet grundigt med stoffet. Egentlige skæverter, som der er i alle de andre samlinger, er også helt undgået. Nedad trækker på den anden side, at artiklerne er ret forudsigelige. Appliceringen af peircesk semiotik på computermedieret kommunikation (Shank og Cunningham: »Mediated Phosphor Dots: Toward a Post-Cartesian Model of CMC via the Semiotic

Superhighway») er f.eks. – selv om gennemgangen vil være fin til undervisningsbrug – ikke noget der rigtig overrasker. Noget kommer der dog ud af det, f.eks. fokus på »multilog«, som angiveligt træder i stedet for monolog og dialog på postlister. Tilsvarende er appliceringen af Habermas' universalpragmatik på den nye kommunikationsform i en diskussion af det demokratiske potentiale i computerkommunikationen (Ess: »The Political Computer: Democracy, CMC, and Habermas«) god og opbyggelig læsning, men heller ikke egentlig overraskende eller produktiv.

Rigtige vitaminer er der derimod i Susan Herrings »Posting in a Different Voice: Gender and Ethics in Computer-Mediated Communication«, der præsenterer resultaterne af en meget stor kønssproglig undersøgelse af kommunikationsstil på amerikanske e-post-lister og på Usenet. Der har været megen debat om kønnene på Internet, f.eks. har det ofte været hævdet, at der skulle være mulighed for en form for helt ny ligestilling på nettet, idet ingen her kunne se, hvem man var, og fordi mediet i det hele taget var demokratisk i sin grundstruktur. Herring skyder i denne artikel en tiltrængt, metertyk træstamme igennem den slags utopiske forestillinger.

Undersøgelsen falder i tre dele: a) En pragmatisk undersøgelse af kommunikationen i ni udvalgte amerikanske diskussionsgrupper (lister), der fokuserer på mænds og kvinders høflighedsstrategier (jf. P. Brown & S. Lewinson: *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge University Press, 1987). Undersøgelsen forløb over tre år. b) En stor spørgeskema-undersøgelse af deltagernes opfattelse af god og dårlig net-adfærd (ca. 300 svar). c) En indholdsanalyse af nettiketter fra listerne og fra fire forskellige introduktioner til Usenet.

På baggrund af undersøgelsens første del finder Herring, at mænd generelt tenderer at have en stil, der er orienteret mod besvarelse af negativt *face* (dvs. retten til at være fri for andres indblanding i ens personlige handlefrihed), og kvinder generelt tenderer mod at have en stil, der er orienteret mod bevarelsen af positivt *face* (dvs. det behov, man har, for at ens ønsker, handlinger og værdier er ønsket af andre). Der er en stor midtergruppe, hvor forskellene er minimale, men de to forskellige kommunikationsstile findes rent i to forholdsvis store ydergrupper, hvor til den ene side (kun) mænd kun er konfronterende, og til den anden side (kun) kvinder kun er støttende. Grafisk afbildet som en dobbelt, overlappende Bell-kurve.

Herring bruger derefter spørgeskema-besva-

relserne til at vise, at også de bagvedliggende værdisystemer ofte er forskellige. Mænd på nettet baserer som regel deres kommunikationsstil på et sæt af værdier, hvor »agonistisk debat« og »anarkistisk frihed« værdsættes højest, mens kvinder på nettet ofte bygger på et sæt af værdier, hvor »høflighed« og »omsorg for andres behov for at blive bekræftet og holdt af« er det væsentligste.

Undersøgelsens sidste del viser endelig, at de eksplicite regler, nettiketterne, der findes for adfærd såvel i små diskussionsgrupper som på det store globale Usenet, i stort set alle tilfælde favoriserer de mandlige kommunikationsstile og værdier. Den udbredte opfattelse af Internet som et sted med anarki og total frihed er f.eks. en støtte til den mandlige interaktionsstil. Det er derfor ikke overraskende, konkluderer Herring, at 95% af brugerne af Usenet er mænd, og at mænd stort set altid dominerer i de undersøgte diskussionsgrupper, også der hvor de er kraftigt underrepræsenterede. Der er altså med denne undersøgelse dokumenteret et fundamentalt kønspolitisk og demokratisk problem i den undersøgte, amerikanske, computermedierede offentlighed. Det kunne være interessant at se, om det samme også er gældende herhjemme.

Efter amerikaneren Herrings imponerende arbejde og canadieren Hayles glimrende begrebsafklaring er det en noget trist affære at vende blikket mod de britiske øer. I *The Governance of Cyberspace. Politics, Technology and Global Restructuring* forsøger en række engelske sociologer at få hold på det åbenbart meget u håndterlige 'cyberspace'. Selv om man skulle forvente, at de engelske sociologers indtog – for dette er vist den første engelske samling af denne slags – på dette felt kunne afføde interessante observationer angående f.eks. 'aktører' og 'strukturer' i en 'virtuel virkelighed', er det desværre ikke tilfældet. Artiklerne, der alle stammer fra en konference på University of Teesside i april 1995, er delt i tre grupper, hvor den første ifølge indledningen skal dække en konceptuel afklaring af, hvad 'cyberspace' er, og hvilke konsekvenser 'cyberspace' har for sociologisk teori. Jeg er ikke sociolog og overser måske nogle af pointerne, men jeg kan faktisk ikke få øje på nogen væsentlig begrebslig afklaring end-sige udvikling i nogle af de fem artikler i denne gruppe. David Lyon tager forudsigeligt og uden pointe udgangspunkt i det sædvanlige William Gibson-citat om 'cyberspace' og gennemgår »cyberspace socialitet«, dvs. det at være med i computermedierede fællesskaber, med udgangspunkt i sociologiens fædre og inkludering af poststrukturalister (Neil Postman) og postmodernister

(Jean Baudrillard). Han konkluderer efter gennemgangen, at man skal inddrage såvel klassisk sociologi som postmodernistiske teorier for at kunne beskrive identiteter og kulturer i 'cyberspace' (der ikke defineres). Det forekommer at være en meget svag konklusion på en diskussion af nogle meget væsentlige teorier og tyder efter min mening på, at man enten gemmer sine pointer, ikke har noget på hjertet eller ikke har overblik over sit objekt.

Det samme kan sagtens siges om den næste artikel af Roger Burrows, der henleder opmærksomheden på, at det ofte er mere sociologisk udbytterigt at læse *science fiction*-romaner, end det er at læse sociologisk teori. Ja, det er faktisk indholdet. Helt galt går det i Simon Baddeleys »Governmentality«, som vist er tænkt som et inspirerende essay om 'cyberspace', kontrol og bevidsthed. Forfatteren fortæller bl.a., hvordan han får et modem hjem i sit hus: »20 november: The modem which I requested last week has arrived. It looks complicated. I've phoned Andrew next door, who'll help connect me up.« Imens han går og prøver at få udstyret til at virke, filosoferer forfatteren adspredt over Kant, Euklid, F.A. Mesmer, Swedenborg, Foucault, Mann m.fl. Strøtanke er baseret på noter taget ved konferencer og messer eller på køre- og gåture i Birmingham. Det hele er garneret med mange fine henvisninger (og der er mange), der dog ikke kan skjule, at forfatteren tilsyneladende famler fuldstændig i blinde for desperat at fange »det, der nu er nyt og moderne«. En trist forestilling.

Gwynith Jones er *science fiction*-forfatter og får lov til at skrive den næste artikel om »The Neuroscience of cyberspace«. Heri præsenterer hun neurologen Gerald Edelmans teorier om evolutive neurale netværk og Pad Caddigans *cyberpunk science fiction*-bøger. Hvorfor er svært at vide. Pointen handler om kollektiv bevidsthed (tror jeg nok), men det hele går vist mest ud på at promovere Caddigan, der selv om hun i – parentes bemærket – er den eneste kvindelige cyberpunkforfatter af format og bestemt har fortjent det, ikke rigtig er slået igennem på samme måde som Gibson, Sterling eller Stephenson. Derfor også denne omtale.

Ralph Schröder leverer derefter en meget kort omtale af VR teknologiens udvikling til et nyt medie i artiklen »Virtual Worlds and the social realities of cyberspace«. Artiklen er et uddrag af pointerne i bogen *Possible Worlds*, der udkom i 1996 og som dokumenterer den teknologiske udvikling, så man da har et sted at slå op. Schröder påpeger, at VR altså er et kommunikationsmedie

på linie med dem, vi allerede kender (f.eks. telegraf og telefon), og altså ikke noget helt nyt, som man kan beskrive *ad libitum*, og at computeren og tv'et heller ikke vil blive til et enkelt apparat. De to medier vil nok smelte sammen, sådan at man kan se tv på computeren og være interaktiv med sit tv, men man vil bruge dem forskelligt og ofte i forskellige rum. Computeren mest som et spil- og informations-medie i et værelse og tv mest som et underholdningsmedie i stuen. Derudover konkluderer Schröder også, at VR for at slå igennem som et nyt medie skal give brugeren mulighed for selv at bygge med i den virtuelle verden. Og det er jo sympatisk. Schröder hælder med denne artikel lidt tiltrængt koldt vand over cyber-gemytterne (jf. over for) og virker i det hele taget mere vidende og seriøs end gennemsnittet.

Artikelsamlingens anden del »Nation States, Boundaries and regeneration« består endelig af tre artikler, der kort fortalt påpeger, at informationsteknologien giver mulighed for horisontale og globale strukturer i det enkelte samfund. Derfor skal man se strukturerne som små fortællinger, altså i et postmodernistisk perspektiv (Paul Frissen: »The Virtual State«), man skal udvikle nye måder at regulere på (Klaus Lenk: »Cyberspatial forms of human interaction«), og man skal bruge teknologien som et udviklingsværktøj i dårligt stillede lokalområder, Manchester gives som eksempel (Dave Carter: »'Digital democracy' or 'Information aristocracy'?«). De fire sidste artikler i samlingens tredje og sidste del, »Privacy and surveillance«, fokuserer på balancen i informations-samfundet mellem på den ene side et frit 'cyberspace' og på den anden side en udemokratisk udnyttelse af denne frihed. For forfatterne handler diskussionen henholdsvis om, hvorvidt man kan sikre sig privatliv og demokrati samtidig, om friheden til at kryptere og om ytringsfrihed på nettet for rabiater højregrupper. Ingen af de nævnte artikler i de to sidste dele af bogen er egentlig dårlige. De er bare kedelige. Eller måske mere præcist forældede og derfor selvfølgelige. Det virker mest, som om de er en del af en – nu overstået – lokal engelsk debat om informations-samfundet. Samtidig er den kritiske vinkel, som samlingens titel henviser til, dvs. Foucaults begreb 'governmentality' – en sammentrækning af 'governance' og 'mentality' til at betegne den form for magt, der udøves af styrende organer såvel direkte som indirekte gennem produktion af identiteter – ikke særlig ekspliciteret i bogen, der samlet må siges at være en skuffende oplevelse.

Skal man til sidst vurdere alle artikelsamlingerne under et, bliver man som læser ret irriteret

over de lange udgivelsesforløb, der gør, at mange af artiklerne er forældede, før de udkommer. Specielt inden for dette nye område er det paradoksalt, da man jo bare kunne publicere på WWW. Det har man gjort længe inden for naturvidenskaberne, hvor det åbenbart er mere legitimt at ville udkomme hurtigt. Den slags paradokser er med til at støtte fornemmelsen af, at mange af forfatterne til disse artikler med enkelte undtagelser faktisk ikke ved ret meget om deres emne. Det kan naturligvis undskyldes med, at mediet slet ikke var tydeligt for to år siden, hvor de fleste indlæg blev skrevet. Men de værste eksempler kunne nok have været undgået med lidt redaktionelt arbejde.

'Den anden bølge' af cyberspacelitteratur inkluderer naturligvis mange flere samlinger og bøger end disse fire. Jeg valgte netop disse ud, fordi de forekom mest seriøse og gennemarbejdede. Mange af bidragene især i *Immersed in Technology* og *The Governance of Cyberspace* virker dog mest som 'anden division'. De rigtig gode bidrag, med Hayles og Herring i spidsen, gør det dog alligevel udbytterigt og tankevækkende (igen) at ride med på bølgen. Eller surfe skulle man vel sige.

*Kenneth Hansen,
ph.d.-studerende,
Institut for Kommunikation,
Aalborg Universitet.*

Klaus Bruhn Jensen: *The Social Semiotics of Mass Communication*, Sage, London 1995, 228 sider, 229,- kr.

Klaus Bruhn Jensens projekt i denne bog er at etablere en socialsemiotik, der kan fundere studiet af massekommunikation.

Rent metodisk kritiserer Klaus Bruhn Jensen de studier af kommunikation, der baserer sig på en kvantitativ, statistisk og formel tilgang, og som endvidere baserer sig på en positivistisk videnskabelig tradition, hvis formål er at finde universelle love eller regelmæssigheder uden at tage den kontekst, hvori de optræder, i betragtning. Dvs. en tilgang, som kun tillader et enkelt 'paradigme', der grundlæggende forestiller sig, at det sociale univers er skrevet i matematikkens sprog. Heroverfor stiller Klaus Bruhn Jensen sin egen tilgang, som baserer sig på en tværvideenskabelig, pluralistisk, kvalitativ metode, der endvidere indrager den kontekst, hvori kommunikationen udfolder sig. Det væsentligste i denne metode er dels

at inddrage begrebet 'mening' og dels begrebet interpretation som fundament for det sociale og de kommunikative praksiser.

Det sociale er grundlæggende defineret semiotisk, uanset hvilket plan man studerer det på, idet Klaus Bruhn Jensens udgangspunkt er, at alle former for kommunikation baserer sig på udveksling af tegn, hvilket i sig selv er en social praksis. Selv den videnskabelige diskurs opfattes som en del af en social, interpretativ praksis. Kommunikation mellem to individer – eller subjekter – er en udveksling af tegn, der interpreteres i reference til et fælles objekt. En socialsemiotik definerer massekommunikation som en institution, der producerer og cirkulerer mening i det sociale.

Disse almene bestemmelser peger i to retninger, dels mod det semiotiske fundament, som menings- og interpretationsbegrebet hviler på, dels mod en specificerende analyse af den massekommunikative praksis og de niveauer, denne inddrager, såsom receptionsteori, diskursanalyse, talehandlingsteori, narrativitet osv.

Det skal være sagt her, at mit kendskab til de klassiske teorier i massekommunikation er meget begrænset, ligesom mit kendskab til den empiri, – primært fjernsyn – som Klaus Bruhn Jensen tager udgangspunkt i, også er minimalt. Det er naturligvis indlysende, at man – når man analyserer en empiri, der er så omfattende – må inddrage forskellige metoder, der er sensible over for den specifikke empiri, det drejer sig om, ligesom konteksten er central, da man naturligvis analyserer – interpreterer – forskelligt afhængig af, om det drejer sig om en valgkampagne eller en soap-opera, selv om det ind i mellem kan være svært at skelne. Anvendeligheden af Klaus Bruhn Jensens opdelinger og modeller må afgøres af Klaus Bruhn Jensens kolleger, som kender svaghederne i de traditionelle tilgange.

Jeg vil her primært forholde mig til det semiotiske grundlag for selve funderingen af en socialsemiotik, hvis almene definition – således som den fremgår ovenfor – jeg på ingen måde er uenig i. Definitionen af det sociale, når dette hviler på en almen semiotisk teori, kan kun være en almen karakteristik, der derefter kan udfoldes mere specifikt afhængig af, hvilket område af det sociale, man undersøger.

Klaus Bruhn Jensens tværvideenskabelighed er gennemgående, og det er faktisk usædvanligt at se en forsker, der anvender hele semiotikkens teoretiske spektrum fra Saussure over Greimas til Peirce uden at henfalde til de sædvanlige grøftegraverier. Til gengæld resulterer dette i en noget uortodoks interpretation af de enkelte tænkeres

begreber. Når jeg anvender ordet 'uortodoks', er det med fuldt overlæg, da jeg vil understrege, at min tilgang til semiotikkens grundbegreber er 'ortodoks', og på denne baggrund skal min kritik læses.

Klaus Bruhn Jensen postulerer en historisk kontinuitet fra Peirce over William James og John Dewey og videre til kybernetikken med Bateson som den centrale figur, en kontinuitet han benævner 'pragmatisme'. Men en sådan idé-historisk kontinuitet findes ikke. Ganske vist anfører Klaus Bruhn Jensen, at Peirce forlangte at få sin tænkning kaldt 'pragmaticisme', da hans definitioner af 'mening', 'sandhed' og beslægtede termer er aldeles forskellig fra James og efterfølgere. Men ikke desto mindre undlader Klaus Bruhn Jensen at følge Peirces egen opfordring, hvilket resulterer i, at Peirces begreb om 'mening' bliver defineret som Batesons, nemlig »a difference that makes a difference«. Ganske vist kommer Klaus Bruhn Jensen kort ind på Peirces definition, der indebærer, at et begrebs mening består i vores forståelse af de mulige, praktiske konsekvenser, hvilket betyder en mental repræsentation af begrebets komposition, men denne mentale repræsentation, der går forud for den eventuelle sociale 'forskel' (effekt), bliver ikke taget i betragtning i applikationen af meningsbegrebet. Der er tilsyneladende to årsager til dette, den ene er, at Batesons meningsbegreb baserer sig på kybernetikkens systemteori, således at systemet er den stabile enhed inden for hvilken en idé bestemmes som en informationsenhed, der skaber effekt. (Jeg refererer her til Søren Briers: *Information er sølv...*, Danmarks Biblioteksskole 1994, i hvilken man finder en grundig gennemgang af kybernetikkerne.) I Peirces version er den stabile enhed imidlertid identisk med den mentale repræsentation, med begrebet eller ideen, der betegnes en 'triadisk' enhed. Det er uheldigt at placere Peirce som en del af en pragmatisk tradition, der baserer begrebet 'mening' på forskelsbegrebet. Den anden årsag kan være, at det for Klaus Bruhn Jensen er meget vigtigt at undgå den (tegn)teoretiske tradition, der baserer sig på en relation mellem 'tegn' og 'ting', dvs. en statisk relation, der ikke inddrager selve interpretationen af tegnets mening som en selvstændig komponent.

Klaus Bruhn Jensen mener, at meningsbegrebet hos både Saussure, Peirce og Greimas er fundet i forskel og negation, men her burde der specificeres. Hos Saussure relaterer forskelsbegrebet sig til hans værdibegreb, som vedrører tegnsystemets konstitution og dets algebraiske natur. Ikke meningsbegrebet.

Hos Greimas relaterer negationsprincippet sig til de perceptive forskelle i de semantiske relationer, så her går det an at anvende forskelsprincippet. Hos Peirce finder man ikke direkte et forskelsbegreb relateret til mening, men snarere til etikken. Negationsprincippet hos Peirce vedrører ikke mening, men sandhed, dvs. logikken.

Det gør altså stor forskel, om tegn refererer til mening eller til sandhed. Og her kommer vi til spørgsmålet om interpretation. Man kan sagtens interpretere tegns reference til mening uden at forholde sig til, om de er sande, dvs. har konkret, partikulær eksistens i verden. Men man kan ikke hævde om sin metode, at den er videnskabelig, hvis ikke man vil forholde sig til sandhedsproblematikken. Klaus Bruhn Jensen accepterer ikke Peirces videnskabelige metode og anfører direkte, at Peirces pragmatisme begrænses af hans »natural-scientific, experimental conception of science« (p.14), og at man derfor må anvende andre tænkere i traditionen. Dette betyder, at Klaus Bruhn Jensen ikke anvender Peirces opdeling af videnskaberne i matematik, fænomenologi, logik og semiotik, men primært fokuserer på den sidste disciplin, uden at inddrage det metodologiske grundlag. Klaus Bruhn Jensen betoner, at den logiske inferentielle metode foreslået af Peirce – abduktion – er den, der funderer en kvalitativ analyse af massemedier og disses produktion af mening, dette i modsætning til en kvantitativ, matematisk-statistisk tilgang. Men det er lettere uheldigt at ville fundere sociale semiotikken udelukkende på den abduktive tænkning og helt udelade deduktion og induktionen.

Oppositionen mellem en kvantitativ tilgang (deduktion og induktion) og en kvalitativ tilgang (abduktion) er altså ikke holdbar inden for Peirces univers, kun inden for Klaus Bruhn Jensens. Man kan formodentlig alligevel anvende abduktionen i forbindelse med undersøgelse af meningers cirkulation i det sociale, idet abduktionen bygger på strukturel lighed, og mange betydninger bliver i det sociale interpreteret netop ud fra strukturel lighed, ofte baseret på spontane, emotionelle identifikationer. Men ved at insistere på abduktionen over for deduktion og induktion svækkes det videnskabelige grundlag for sociale semiotikken.

Når man analyserer konkrete, empiriske 'objekter', kan det indimellem være nødvendigt at slække en smule på 'scientific correctness', da den virkelige verden jo er noget mere kompleks end de begreber, hvorigennem vi forstår den.

Tværvidenskabelig forskning skal imidlertid, i min opfattelse, passe på med ikke at blive alt for